

بررسی نقش فرهنگ مدرسه بر فعالیت درس پژوهی معلمان دوره ابتدایی شهر تبریز

داود طهماسب زاده شیخلارا^۱

کیومرث تقی پور^۲

نسرین قریشی^۳

معصومه ایمان نژاد^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش فرهنگ مدرسه بر فعالیت درس پژوهی معلمان دوره ابتدایی شهر تبریز انجام شد. روش تحقیق این پژوهش بر حسب هدف تحقیق، کاربردی و بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی- پیمایشی و به لحاظ ماهیت از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش را تمامی معلمان مدارس دولتی در مقطع ابتدایی شهر تبریز تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و براساس جدول مورگان، ۳۵۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استاندارد فرهنگ مدرسه سلفی و سعید (۲۰۰۷) و پرسشنامه محقق ساخته درس پژوهی استفاده شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی و رگرسیون چندگانه استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که بین صلاحیت حرفه‌ای معلمان، تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه و بهره‌گیری از تسهیلات فیزیکی مدرسه با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. نتایج ضریب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان داد که تمامی مولفه‌های فرهنگ مدرسه (بهره‌گیری تسهیلات فیزیکی مدرسه، تعامل

۱. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز، نویسنده مسئول d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir

۲. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز

۳. دانش‌آموخته رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تبریز

۴. دانش‌آموخته رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تبریز

معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیتهای مدرسه و صلاحیت حرفه‌ای معلمان) می‌توانند فعالیت درس پژوهی را به گونه‌ای معنادار تبیین کنند.

کلیدواژه‌ها: درس پژوهی، فرهنگ مدرسه، تعامل معلمان، مشارکت والدین، صلاحیت حرفه‌ای معلمان

مقدمه

نظام‌های آموزشی همواره تلاش می‌کنند از شیوه‌ها و فنون متناسب با اصول و انتظارات برنامه‌های درسی، اهداف و محتوا را به درستی به مخاطبان انتقال دهند. برای نیل به این هدف مهم، معلمان از نقش بی بدیلی در نظام آموزشی برخوردارند، اگر آنان از فرایند علمی و منطقی آموزش مطلع نباشند و برای تحقق اهداف از شیوه‌هایی نامتناسب بهره بگیرند، همه فعالیت‌های تعلیم و تربیت بی ثمر خواهد بود. تعلیم و تربیت در دنیای امروز مفهومی متفاوت با گذشته دارد و ضروری است برای ایجاد تحول در نظام آموزشی، علاوه بر ایجاد تحول در خرده سیستم‌های مختلف، در نگرش و نحوه و روش‌های تدریس معلمان نیز تحولاتی ایجاد شود. برای دستیابی به چنین تحولاتی، معلمان باید دانش و بینشی صحیح از نظریه‌ها و راهبردهای مختلف و جدید آموزشی داشته باشند (شعبانی، ۱۳۸۵).

در آغاز قرن حاضر نظام‌های آموزشی مورد توجه بسیاری از سیاستمداران و برنامه‌ریزان اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی و ... قرار گرفته است، توجه عمده نظام‌های آموزشی نیز به بهبود یادگیری مدرسه‌ای متمرکز شده است. یکی از رویکردهایی که در زمینه بهبود یادگیری مدرسه‌ای مورد توجه قرار گرفته است، درس پژوهی می‌باشد (خاکباز، فدایی و موسی پور، ۱۳۸۷). درس پژوهی یک الگوی عملی است که از طریق آن، معلمان به بازبینی مداوم الگوهای تدریس خود در اثر تعامل با سایر معلمان می‌پردازند که به عنوان عامل مؤثر برای بهبود مستمر تدریس نیز محسوب می‌شود. درس پژوهی به مثابه روش نوین پژوهش در عمل و عامل کوچک تحول در تدریس، به گسترش پژوهش و تولید دانش حرفه‌ای معلمان کمک می‌کند (آی سودا، ۲۰۱۰).

درس پژوهی روشی راهبردی برای عملیاتی کردن نظریه‌ها و تئوری‌ها در سطح کلاس می‌باشد. در واقع این روش مبتنی بر بحث و گفت‌وگو گروهی معلمان جهت ارتقای کیفیت تکنیک‌ها، استراتژی‌ها و روش‌های تدریس به منظور تسهیل روند رسیدن به اهداف آموزشی می‌باشد.

بکارگیری این روش به خلاقیت، تفکر انتقادی و ریسک‌پذیری در تفکر کردن معلمان می‌انجامد. ضمن اینکه معلمان از طریق این روش علاوه بر ارتقای کیفیت تدریس، به ارتقای دانش خود در زمینه مورد بحث نیز می‌پردازند. روش درس پژوهی را اول‌بار اساتید ژاپنی ارائه دادند که هم‌اکنون بنا بر اهمیت فراوان آن در حال فراگیر شدن در محیط‌های آکادمیک در غرب هم می‌باشد. درس پژوهی به عنوان مدل اثربخش پرورش حرفه‌ای معلمان در مدرسه، قابلیت تغییر فرهنگ و محیط مدارس را برای ایجاد یادگیری سازمانی دارد و همچنین از فرهنگ مدارس نیز تاثیر می‌پذیرد (اباگوین و استفنز، ۲۰۱۴).

تجربه کشورهای همچون ژاپن، فنلاند، هلند و استرالیا از اجرای درس پژوهی در کلاس‌های درس ریاضی و علوم نشان می‌دهد که معلمان در فرایند درس پژوهی همراه با دانش‌آموزان فرصت‌های غنی برای سازماندهی تعامل اثربخش در کلاس درس، آموختن از یکدیگر و بهسازی آموزش متناسب با شرایط حرفه‌ای خود به ویژه از طریق بهبود تعامل میان دانش‌آموزان و معلم به دست می‌آورند (سرکارانی، ۱۳۸۹).

درس پژوهشی سه جنبه از فعالیت‌های معلمان را در بر می‌گیرد. جنبه اول مربوط به صلاحیت‌های حرفه‌ای آنان است (کوئندرز و ورهوف، ۲۰۱۸)، جنبه دوم مربوط به برقراری ارتباط با افراد مشارکت‌کننده در اجرای درس پژوهی است (نیشیو و کنیچی، ۲۰۱۲) و جنبه سوم مربوط به بهره‌گیری از تسهیلات مدرسه می‌باشد (کاجکلر^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). بدین ترتیب اگر معلمان صلاحیت حرفه‌ای برای درس پژوهی نداشته باشند و نتوانند ارتباط موثری با کارکنان و مدیریت مدرسه و دانش‌آموزان و والدین برقرار کنند و نیز نتوانند از مدرسه تسهیلات جهت انجام درس پژوهی استفاده کنند، در اجرای درس پژوهی با مشکلات و موانعی مواجه خواهند بود. متغیری که هر سه جنبه مذکور را در بر می‌گیرد، فرهنگ مدرسه (صلاحیت حرفه‌ای معلمان، تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه، تسهیلات فیزیکی مدرسه) می‌باشد که بسته به معلمان و مدارس دوره‌ها و شهرهای مختلف متفاوت می‌باشد و لذا راه حل‌های متفاوتی را می‌طلبد (اباگوین و استفنز، ۲۰۱۴). مهم‌ترین تحول دهه‌های ۷۰ و ۸۰ در حوزه مطالعات سازمانی را می‌توان توجه جدی به نقش و مفهوم فرهنگ در سازمان برشمرد. اهمیت فرهنگ آن است که محققان آن را روح سازمان

1. Ebauguin & Stephens

2. Coenders & Verhoef

3. Nishio & Kenichi

4. Cajkler

و انرژی اجتماعی معرفی می‌کنند که می‌تواند سازمان را پیش ببرد یا متوقف سازد. فرهنگ را می‌توان الگوی عمیق ارزش‌ها، عقاید و سنت‌هایی که در سراسر تاریخ در سازمان‌هایی همچون مدارس شکل گرفته تلقی کرد (دهقان پور، پارسا و مهرعلیزاده، ۱۳۹۴). عوامل بسیاری مانند صلاحیت حرفه‌ای معلمان، تعامل معلمان با مدیران و کارکنان، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین، تسهیلات فیزیکی از جمله مولفه‌های فرهنگ مدرسه می‌باشند که می‌توانند بر درس‌پژوهی در مدارس تاثیر بگذارند (اباگوین و استفتنژ، ۲۰۱۴). پژوهش مقیمی (۱۳۹۵) نشان داد که ایجاد چشم انداز و ارزش‌های حرفه‌ای مشترک، برقراری ارتباطات موثر و ایجاد فرهنگ مشارکت، تعامل و گفتگو از جمله عواملی هستند که بر درس‌پژوهشی تاثیر دارند.

وارویک و ریمرز^۱ (۲۰۰۶؛ به نقل از سلفی و سعید، ۲۰۰۷) در مطالعات خود دریافتند که صلاحیت حرفه‌ای معلمان، همبستگی قوی با درس‌پژوهی معلمان دارد. بدین ترتیب که صلاحیت حرفه‌ای هم بر درس‌پژوهی تاثیر گذاشته و هم از او اثر می‌پذیرد. دودگ^۲ (۲۰۱۰) نیز دریافتند که محیط خانواده و مشارکت والدین در فعالیت‌های پژوهشی معلمان تاثیر دارد. عواملی نیز وجود دارند که مربوط به جو و فرهنگ مدرسه بوده و بر موفقیت پژوهش معلمان تاثیر می‌گذارند (به نقل از دهقان پور و همکاران، ۱۳۹۴). دیل و پترسون^۳ (۲۰۰۶) نیز فرهنگ مدرسه را یکی از عوامل مهمی می‌دانند که بر موفقیت فعالیت‌های پژوهشی معلمان تاثیر دارد (به نقل از سلفی و سعید، ۲۰۰۷). کوئندرز و ورهوف (۲۰۱۸)، در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بالا بودن میزان تبادل اطلاعات بین معلم باتجربه و کم تجربه و نیز تعامل بیشتر با دانش‌آموزان، موجب موفقیت در درس‌پژوهی شد. نیشیو و کنچی^۴ (۲۰۱۲)، در پژوهش خود نشان دادند که هر چه مدت زمان انجام درس‌پژوهی بالاتر رود میزان تعامل معلمان با یکدیگر بیشتر شده و این امر باعث بالا رفتن احتمال موفقیت درس‌پژوهی می‌شود. سرکارانی، کیسوک و لاسگارد^۵ (۲۰۱۰)، در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که مقوله فرهنگ موجب افزایش یادگیری، غنی‌سازی فعالیت‌های کلاس درس و تبدیل محیط مدرسه به عرصه تعامل می‌شود. آنان همچنین دریافتند که بررسی و تبادل نظر بین معلمان موجب تقویت فرهنگ درس‌پژوهی شده و بر توسعه یک فرهنگ حرفه‌ای مشترک در ژاپن

-
1. Warwick & Riemers
  2. Dodge
  3. Deal & Peterson
  4. Nishio & Kenichi
  5. Sarkar Arani, Keisuke & Lassegard

تاثیر گذاشته است.

بدین ترتیب که جو حاکم بر مدرسه، نحوه و نوع تعامل معلمان با یکدیگر و نیز تسهیلات موجود در محیط مدرسه می‌تواند کیفیت اجرا و نتایج درس پژوهی را تحت تاثیر قرار دهد. درس پژوهی به عنوان پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس فرصت‌های تعامل و یادگیری را فراهم می‌آورد و میزان این تعامل بر موفقیت درس پژوهی نیز اثر می‌گذارد. زیرا معلمان در درس پژوهی با یکدیگر به تبادل تجربه آموزشی می‌پردازند و با برنامه‌ریزی گروهی و یادگیری مشارکتی، ترویج بحث‌های چند جانبه حرفه‌ای و بازاندیشی در الگوهای ذهنی و شیوه‌های عمل روزمره خود، به بهسازی کانون‌های اساسی تربیت یعنی آموزش و یادگیری می‌پردازند. این روش خود یکی از اثربخش‌ترین فرایندهای توانمند سازی معلمان برای یاری رساندن به آنها برای یادگیری حین عمل، غلبه بر ترس از تغییر، ترویج خلاقیت و تفکر انتقادی است. با توجه به اهمیت و تاثیر فرهنگ مدرسه در فعالیت درس پژوهی معلمان، پژوهش حاضر با هدف سنجش نقش فرهنگ مدرسه در کیفیت اجرا و نتایج درس پژوهی معلمان انجام می‌گیرد.

انجام پژوهش حاضر از آن جهت ضرورت دارد که بر درس پژوهی و عوامل موثر بر اجرای آن تاکید دارد. درس پژوهی در سال‌های اخیر در مدارس کشور مطرح شده است و سعی در رفع مشکلات آموزشی در عرصه عمل دارد. لذا رفع موانع درس پژوهی موجب تسهیل رفع مشکلات آموزشی نیز می‌شود. این پژوهش می‌تواند موجبات آگاهی معلمان از فرهنگ مدارس و استفاده از آن در جهت پژوهش مشارکتی را فراهم سازد و همچنین مشکلات و موانع اجرای درس پژوهی در ارتباط با فرهنگ مدرسه را مشخص کرده و راه حل‌های اجرایی کردن درس پژوهی را معین کند. پژوهش درباره تاثیر فرهنگ مدرسه بر درس پژوهی موجب افزودن یا حذف استراتژی‌ها و فونونی مشخص به درس پژوهی می‌شود و رویه‌های اجرایی درست برنامه‌های مشابه درس پژوهی در مکان‌های دیگر را مشخص می‌کند. براین اساس، انجام این پژوهش به دلیل نبودن این حوزه و وجود خلاء پژوهشی در این خصوص به توسعه ادبیات نظری و پژوهشی این حوزه کمک می‌کند. در صورت انجام نشدن پژوهش در زمینه فرهنگ مدرسه و درس پژوهی، این روش از لحاظ نظری و عملی بارور نخواهد شد و در واقع هم در حوزه نظر و هم در حوزه عمل به نتیجه نخواهد رسید و ابهامات نظری درس پژوهی و موانع و مشکلات عملی آن به قوت خود باقی خواهد ماند. از آنجا که غالب پژوهش‌های انجام شده صرفاً به بررسی تاثیر یکی از مولفه‌های فرهنگ مدرسه در بهبود فعالیت درس پژوهی معلمان پرداخته اند و تمامی مولفه‌های فرهنگ مدرسه به صورت یکجا و در ارتباط با تاثیر آن بر درس پژوهی مورد توجه قرار نگرفته

است، پژوهش حاضر با در نظر گرفتن تمامی مولفه‌های فرهنگ مدرسه به دنبال پاسخ به این سوال است که آیا فرهنگ مدرسه بر فعالیت درس پژوهی معلمان تاثیر دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی-پیمایشی و به لحاظ ماهیت از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش را تمامی معلمان مدارس دولتی در مقطع ابتدایی شهر تبریز تشکیل می‌دهند. معلمان ابتدایی شهر تبریز به تعداد ۴۲۱۸ نفر بودند. تعداد نمونه براساس جدول مورگان، ۳۵۴ نفر می‌شود. روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای چندمرحله‌ای می‌باشد. بدین ترتیب که از میان نواحی شهر تبریز، نواحی ۱، ۳ و ۵ (تا رسیدن به حدنصاب نمونه)، به عنوان نمونه انتخاب و سپس در هر یک از نواحی ۵ مدرسه ابتدایی انتخاب شدند و در آن مدارس به نسبت جامعه آماری، معلمان انتخاب و مورد پژوهش قرار گرفتند.

برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه‌های ذیل استفاده شد:

۱) پرسشنامه فرهنگ مدرسه

برای اندازه‌گیری فرهنگ مدرسه از پرسشنامه فرهنگ مدرسه سلفی و سعید (۲۰۰۷) استفاده شد. این مقیاس دارای ۲۹ گویه است که شرکت کنندگان هر گویه را در طیف لیکرت پنج درجه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم رتبه بندی می‌کنند. این مقیاس دارای پنج مؤلفه است که عبارتند از: صلاحیت حرفه‌ای معلمان، تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه، بهره‌گیری از تسهیلات فیزیکی مدرسه. اعتبار و روایی این پرسشنامه از طریق متخصصین و تست آزمایشی در این حوزه در سال ۲۰۰۶ تضمین و ضریب پایایی در مجموع ۰/۹۶ بر اساس آلفای کرونباخ تعیین شده است. بدین ترتیب که با استفاده از آلفای کرونباخ ضریب پایایی خرده مقیاس صلاحیت حرفه‌ای معلمان، ۰/۸۳؛ تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، ۰/۹۳؛ تعامل معلمان با یکدیگر، ۰/۷۹؛ مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه، ۰/۸۷ و تسهیلات فیزیکی مدرسه ۰/۹۲ تعیین شد. در پژوهش حاضر جهت تعیین روایی پرسشنامه از نظرات اساتید راهنما و مشاور و جهت تعیین پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد و مقدار آن ۰/۷۸ محاسبه شد.

۲) پرسشنامه درس پژوهی

برای بررسی فعالیت درس پژوهی معلمان از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. این پرسشنامه،

انجام فعالیت درس پژوهی (از طریق پرسش از معلمین) و ساعات اختصاص داده شده به آن، میزان موفقیت در درس پژوهی (از طریق نمره‌های کسب شده در ارزیابی‌های درس پژوهی)، تمایل به انجام درس پژوهی را مورد پرسش قرار داد. جهت بررسی روایی پرسشنامه از نظرات اساتید گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز استفاده شد و برای بررسی پایایی پرسشنامه از اجرای آزمایشی پرسشنامه و تعیین پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ استفاده شد و میزان آن ۰/۷۷ بدست آمد. داده‌های حاصل از پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS 22 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بدین ترتیب که ابتدا با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف داده‌ها از لحاظ نرمال بودن مورد آزمون قرار گرفت و ضمن تایید نرمال بودن داده‌های پژوهش، جهت بررسی صحت و سقم سوالات اول تا پنجم پژوهش از آزمون همبستگی و برای پاسخ به سوال ششم از رگرسیون چندگانه استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

برای بررسی نرمال بودن توزیع نمرات مربوط به متغیرهای تحقیق از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد که نتایج آن در جدول ذیل ارائه می‌شود.

جدول ۱: نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف جهت بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	کولموگروف اسمیرنوف Z	معنی داری
فعالیت درس پژوهی	۳۴۵	۰/۹۹۴	۰/۲۷۶
بهره‌گیری از تسهیلات فیزیکی مدرسه	۳۴۵	۱/۳۳۶	۰/۰۵۳
تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت	۳۴۵	۱/۳۴۸	۰/۰۸۷
تعامل معلمان با یکدیگر	۳۴۵	۱/۲۷۷	۰/۰۷۳
مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه	۳۴۵	۱/۲۲۰	۰/۰۷۶
صلاحیت حرفه‌ای معلمان	۳۴۵	۰/۹۵۷	۰/۰۶۶

همانگونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود توزیع نمرات مربوط به هر تمامی متغیرها تحقیق با $p > 0/05$ نرمال می‌باشد و لذا می‌توان از آمار پارامتریک جهت پاسخ به سوالات تحقیق استفاده کرد.

جدول ۲: محاسبات ضریب همبستگی بین عوامل فرهنگ مدرسه با فعالیت درس پژوهی

متغیرها	N	r	sig
صلاحیت حرفه‌ای معلمان	۳۴۵	۰/۵۴۶	۰/۰۰۰
تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت	۳۴۵	۰/۵۱۹	۰/۰۰۰
تعامل معلمان با یکدیگر	۳۴۵	۰/۵۷۹	۰/۰۰۰
مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه	۳۴۵	۰/۵۱۷	۰/۰۰۰
تسهیلات فیزیکی مدرسه	۳۴۵	۰/۵۳۶	۰/۰۰۰

نتایج نشان می‌دهد که براساس سطح معنی‌داری $(p < ۰/۰۱)$ ، بین تمامی عوامل فرهنگ مدرسه (صلاحیت حرفه‌ای معلمان، تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه، تسهیلات فیزیکی مدرسه) با فعالیت درس پژوهی رابطه وجود دارد. میزان r بدست آمده نشانگر میزان و جهت همبستگی بین عوامل فرهنگی در فعالیت‌های مدرسه با فعالیت درس پژوهی است که نشان می‌دهد بین عوامل فرهنگی در فعالیت‌های مدرسه و فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت وجود دارد. در واقع با افزایش عوامل فرهنگی در فعالیت‌های مدرسه، میزان فعالیت درس پژوهی نیز افزایش می‌یابد.

برای بررسی اینکه هر یک از مولفه‌های فرهنگ مدرسه چه سهمی در پیش‌بینی فعالیت درس پژوهی معلمان دارند، از روش آماری تحلیل رگرسیون به شیوه همزمان استفاده شد.

جدول ۳: خلاصه مدل رگرسیون چندگانه پیش‌بینی فعالیت درس پژوهی معلمان براساس مولفه‌های فرهنگ مدرسه

R	مجذور R	مجذور R تعدیل شده	اشتباه معیار برآورد شده	دوربین واتسون
۰/۸۲۵	۰/۶۸۰	۰/۶۵۱	۳/۷۳	۱/۳۰

همانگونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود مولفه‌های فرهنگ مدرسه در مجموع توانسته اند ۰/۶۵۱ از واریانس متغیر ملاک (فعالیت درس پژوهی) را تبیین نمایند.

جدول ۴: نتایج تحلیل واریانس (ANOVA)

آماره	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۱۶۳۴/۴۴۶	۵	۳۲۶/۸۸۹	۲۳/۴۰۶	۰/۰۰۰
باقیمانده	۷۶۸/۱۴۴	۳۴۰	۱۳/۹۶۶		
مجموع	۲۴۰۲/۵۹۰	۳۴۵			

جدول فوق نشان می‌دهد با توجه به اینکه سطح معنی داری $P = 0/000$ از سطح احتمال خطا $\alpha = 0/05$ کمتر است بنابراین بیانگر معنی دار بودن معادله خطی می‌باشد.

جدول ۵: نتایج رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی فعالیت درس پژوهی براساس مولفه‌های فرهنگ مدرسه

سطح معنی داری	t	Beta	خطای استاندارد	B	
0/004	0/971		3/543	6/983	مقدار ثابت
0/017	2/452	0/236	0/157	0/386	بهره‌گیری تسهیلات فیزیکی مدرسه
0/014	2/552	0/238	0/215	0/549	تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت
0/032	2/207	0/207	0/290	0/641	تعامل معلمان با یکدیگر
0/012	2/609	0/237	0/219	0/571	مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه
0/000	3/969	0/343	0/175	0/696	صلاحیت حرفه‌ای معلمان

همانگونه که نتایج بیانگر آن است، ضریب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان می‌دهد که تمامی مولفه‌های فرهنگ مدرسه (بهره‌گیری تسهیلات فیزیکی مدرسه، تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت، تعامل معلمان با یکدیگر، مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه و صلاحیت حرفه‌ای معلمان) می‌توانند فعالیت درس پژوهی را به گونه‌ای معنادار تبیین کنند که این تبیین از طریق ورود همزمان متغیرها بدست آمده است.

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که بالاترین بتای استاندارد متعلق به صلاحیت حرفه‌ای معلمان با $B = 0/343$ و بعد از آن تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت با $B = 0/238$ و بعد از آن با تفاوت اندکی مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه با $B = 0/237$ و بهره‌گیری تسهیلات فیزیکی مدرسه با $B = 0/236$ قرار دارند و پایین‌ترین بتای استاندارد، متعلق به تعامل معلمان با یکدیگر با $B = 0/207$ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته تحقیق نشان داد بین صلاحیت حرفه‌ای معلمان با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد و مطابق نتایج تحلیل رگرسیون صلاحیت حرفه‌ای معلمان می‌تواند به گونه‌ای معنی دار فعالیت درس پژوهی معلمان را پیش‌بینی کند. این یافته با نتایج پژوهش خاکباز، فدایی و موسی پور (۱۳۸۷) و سبجانی (۱۳۹۵) همسو می‌باشد. خاکباز و همکاران

(۱۳۸۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که یکی از مشکلات درس پژوهی در مدارس کم بودن اطلاعات معلمان در این زمینه است و باید با افزایش کلاس‌های آموزشی اطلاعات معلمان از درس پژوهی را افزایش داد. سبحانی (۱۳۹۵) در پژوهش خود دریافت که یکی از راهکارهای افزایش اثربخشی درس پژوهی از دیدگاه معلمان، افزایش صلاحیت‌های حرفه‌ای آنان در زمینه درس پژوهی است.

درس پژوهی رویکردی برای توسعه دانش حرفه‌ای معلمان است که از درون مدارس ابتدایی ژاپن مطرح و توسعه یافته است (ساکا، ۱۳۸۸). در این رویکرد، معلمان با حضور در گروه‌های کوچک با تشریک مساعی و با شرکت در جلسات هم‌اندیشی پیرامون اهداف و محتوای دروس، به یک برنامه‌ی مقدماتی برای تدریس دست می‌یابند، سپس با مشاهده اجرای برنامه و نقد آن، فرصتی برای رشد حرفه‌ای خود مهیا می‌سازند. معلمان از طریق درس پژوهی، یاد می‌گیرند که چگونه از یکدیگر بیاموزند و در تجارب آموزشی و تربیتی یکدیگر سهیم شوند. آنها بدین ترتیب می‌توانند با بازاندیشی در رفتارهای آموزشی خود، راه‌های بهتری برای تدریس بیابند و به تولید دانش حرفه‌ای بپردازند (خاکباز و همکاران، ۱۳۸۷).

درس پژوهی رویکردی برای توسعه‌ی حرفه‌ای است که طی آن معلمان با یکدیگر در جهت تدوین طرح درس، اجرا، مشاهده و تحلیل نتایج آن در جهت بهبود یادگیری دانش‌آموزان همکاری و مشارکت می‌نمایند. درس پژوهی یک تمرین توسعه‌ی حرفه‌ای می‌باشد که معلمان در آن تشریک مساعی و همکاری می‌کنند تا یک طرح درسی را تهیه و اجرا نموده و درس را به منظور جمع‌آوری داده‌های مربوط به یادگیری دانش‌آموزان مشاهده نموده و این مشاهدات را در جهت بهبود و اصلاح درس خود به کار گیرند. این فرایندی است که دبیران در آن درگیر می‌شوند تا چیزهای بیشتری در مورد تکالیف یادگیری موثر بیاموزند که منتج به پیامدهای یادگیری بهبود یافته برای دانش‌آموزان می‌شود (استیپانک و همکاران، ۱۳۸۹).

درس پژوهی الگویی برای بهسازی توانایی حرفه‌ای معلمان و روشی برای تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه است و به معلمان فرصت می‌دهد تا روابط خود را با یکدیگر و با دانش‌آموزان بهبود بخشند و به همکاری با پژوهشگران آموزشی برای حمایت سیستماتیک از تفکر انتقادی، بازبینی و بازاندیشی در اندیشه و عمل آموزشی تشویق شوند (سرکار آرانی، ۱۳۸۹). این مدل پژوهش در کلاس درس عملاً بر چرخه یادگیری گروهی، کیفی، مشارکتی و مداوم کارگزاران آموزشی شامل مراحل پنجگانه (تبیین مساله، طراحی، عمل، بازاندیشی و یادگیری) استوار است. ابتدا

معلمان مسائل آموزشی مدرسه را بررسی می‌کنند و پرسش‌های پژوهش در کلاس درس را تبیین می‌کنند. سپس طرحی برای انجام دادن پژوهش مشارکتی خود پیشنهاد می‌کنند. آنگاه آن را به اجرا می‌گذارند. سپس به ارزیابی و بازبینی فرایند عمل انجام شده می‌پردازند. در این فرایند، یادگیری معلمان از یکدیگر به صورت مشارکتی سازماندهی می‌شود و در عمل، ظرفیت مدارس برای تولید و به کارگیری دانش حرفه‌ای در مدرسه و گسترش امکان تغییر خود پایدار و مستمر افزایش می‌یابد (سرکار آرانی، ۱۳۸۹).

یافته تحقیق نشان داد بین تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد و مطابق نتایج تحلیل رگرسیون تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت می‌تواند به گونه‌ای معنی‌دار فعالیت درس پژوهی معلمان را پیش‌بینی کند. این یافته با نتایج پژوهش سرکارآرانی (۱۳۸۷)، یوشیدا (۱۹۹۹)، فرناندز و یوشیدا (۲۰۰۴)؛ بختیاری، مصدقی نیک (۱۳۹۲) همسو می‌باشد؛ زیرا در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که درس پژوهی وقتی قوی‌تر است که معلمان مدرسه، مشارکتی گسترده داشته باشند. زیرا به یادگیری معلمان از طریق همکاری گروه‌ها بدست می‌آید. ایجاد محیطی که یادگیری معلم و یادگیری دانش‌آموز را بهتر کند، به حمایت از درس پژوهی کمک می‌کند. فضای بسته می‌تواند روند درس پژوهی را برای معلمان سخت و مشکل‌کننده احساس ایمنی، و احترام به معلمان کمک می‌کند تا از یکدیگر سؤال بپرسند، ایده‌هایشان را توضیح دهند، ریسک‌های عقلانی کنند و در تعامل و بازخورد با یکدیگر باشند. معلمان نمی‌توانند بدون جو همکاری، مشارکت فعالی در درس پژوهی و فعالیت‌های مرتبط داشته باشند.

فعالیت درس پژوهی نیازمند حمایت همه‌جانبه مدیری است که برای آن ارزش قائل باشد، در غیر این صورت اجرا و پیگیری آن بسیار دشوار است. مدیران با تمام امکانات و منابع، حمایت لازم را از گروه‌ها در زمان برخورد با مشکلات درس پژوهی معمول می‌دارند. ارسال کپی گزارشات و ارزیابی‌ها به مدیر توسط تیم درس پژوهی، باعث می‌شود تا او کار درس پژوهی معلمان و مزایای آموزش و یادگیری برگرفته از آن را بهتر درک کند (سبحانی، ۱۳۹۵). در درس پژوهی می‌توان از حمایت‌های بیرونی مثل مهارت متخصصان با تجربه استفاده نمود. توصیه‌های افراد آگاه به تعیین راه حل‌ها و اصلاح روشها کمک می‌کند. البته حمایت بیرونی یک شرط اصلی برای درس پژوهی نیست ولی برای گروه‌های کم تجربه می‌تواند مفید باشد. یک راه حمایتی دیگر می‌تواند فراهم آوردن شرایط دسترسی به منابع اطلاعاتی از جمله تحقیقات آموزشی و انواع دیگری از اطلاعات باشد که در پایه ریزی طرح درس مورد پژوهش

قابل استفاده باشد (فرناندز و یوشیدا، ۲۰۰۴).

یافته تحقیق نشان داد بین تعامل معلمان با یکدیگر با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد و مطابق نتایج تحلیل رگرسیون تعامل معلمان با یکدیگر می تواند به گونه ای معنی دار فعالیت درس پژوهی معلمان را پیش بینی کند. این یافته با نتایج پژوهش خاکباز همکاران (۱۳۸۷)، استیپانک (۱۳۸۹) و بختیاری (۱۳۹۰) همسو می باشد زیرا آنان در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بیشترین و بارزترین مزیت درس پژوهی در مشارکتی بودن آن است که معلمان با یکدیگر در حل مسائل آموزشی تعامل برقرار می کنند.

درس پژوهی فرایندی است که در آن معلمان به صورت مشارکتی به فعالیت با یکدیگر می پردازند و در جریان این فعالیت از یکدیگر و تجارب هم یاد می گیرند. در واقع درس پژوهی یک فرایند و یک کار گروهی است که در آن تیم یا گروهی از معلمان که عمدتاً گروه های ۳ تا ۸ نفره می باشند به انجام درس پژوهی می پردازند. لازم به ذکر است که هر یک از اعضای این گروه ها در فرایند درس پژوهی مسئولیت خاص را بر عهده می گیرند.

در مطالعه درس (درس پژوهی)، گروه های معلمان به طور منظم به مدت طولانی جلسه تشکیل می دهند. (از چند ماه تا یک سال) و روی طراحی، اجرا، ارزشیابی و بهبود یک یا چند پژوهش در کلاس درس کار می کنند. مطالعه درس (درس پژوهی) با استفاده از همه شاخص ها در بین معلمان ژاپنی بسیار محبوب است و ارزش بالایی دارد. این روش رکن اصلی فرایند بهبود مدارس است. منطبق مطالعه درس (درس پژوهی) ساده است: اگر می خواهید آموزش را بهبود بخشید اثربخش ترین جا برای چنین کاری کلاس درس است (استیگلر و هیبرت، ۱۳۹۰).

هر یک از معلمان دارای تجارب مختلف در حوزه های آموزشی، تربیتی و یاددهی و یادگیری می باشند. در فرایند درس پژوهی معلمان این تجارب را در اختیار هم قرار می دهند و به همفکری با یکدیگر می پردازند. همچنین معلمان تازه وارد، از معلمان با تجربه تر در جریان درس پژوهی کمک می گیرند و از تجارب آن ها در حوزه آموزشی استفاده می کنند. درس پژوهی از نظر معلمان، نوعی مشارکت در تدریس است که در آن معلمان در تدریس موضوع درسی با یکدیگر مشارکت می کنند و به صورت جمعی یک موضوع را تدریس کرده و آن را بررسی می کنند. در واقع درس پژوهی یک فرایند یادگیری در نتیجه تدریس مشارکتی است که در آن معلمان در نتیجه مشارکت و کار گروهی، یاد می گیرند و معایب تدریس خود را رفع می کنند. لذا به عقیده معلم، درس پژوهی فرایند یادگیری معلم در نتیجه مشارکت معلمان با یکدیگر است (سرکارانی، ۱۳۸۹).

کم بودن همکاری در بین معلمان موجب می‌شود تا آنها نتوانند با یکدیگر به مشارکت و تبادل اطلاعات بپردازند. این کمبود همکاری از عواملی چون نبود انگیزه در معلمان، کم بودن دانش آن‌ها، محدودیت‌های اداری و یا بعد فاصله نشات می‌گیرد (لوئیس و هورد، ۲۰۱۱).

درس پژوهی در واقع روش پژوهشی مشارکتی معلمان در کلاس درس است که از آن به عنوان سودمندترین، کاربردی‌ترین و مؤثرترین برنامه پرورش حرفه‌ای معلمان یاد کرده‌اند. در درس پژوهی معلمان فرصت می‌یابند تا در طراحی، اجرا و ارزیابی با یکدیگر همکاری، همیاری و مشارکت کنند و مسایل درون مدرسه و کلاس را بکاوند، جوابی بیابند و آن را در عمل بکار بندند و در پایان یک ارزیابی گروهی از کار آموزشی یکدیگر داشته باشند. در درس پژوهی معلمان به صورت گروهی تمرین می‌کنند، دیدگاه‌های خود را تبادل و تعامل می‌کنند و از یکدیگر می‌آموزند (استیپانک، ۱۳۸۹). در درس پژوهی بیش از این که معلمان مبانی نظری آموزش و یادگیری را بیاموزند، مهارت‌های علمی و کاربردی مربوط به فرایند یاددهی - یادگیری، ارزیابی روش‌های تدریس، خود ارزیابی و فعالیت‌های آموزشی را می‌آموزند. معلمان به طور گروهی موضوع مورد پژوهش را انتخاب کرده و به صورت مشارکتی و در گروه، طرح پژوهش مربوط به آن را تهیه می‌کنند و به ارزیابی دقیق فعالیت‌های آموزشی انجام شده در ارتباط با آن موضوع می‌پردازند. در این شیوه، معلمان دانش‌آموزان را در پژوهش خود سهیم کرده و در واقع در حین عمل پژوهش می‌کنند (خاکباز، فدایی و موسی پور، ۱۳۸۷).

یافته تحقیق نشان داد بین مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد و مطابق نتایج تحلیل رگرسیون مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه می‌تواند به گونه‌ای معنی‌دار فعالیت درس پژوهی معلمان را پیش‌بینی کند. این یافته با نتایج تحقیق میرکمالی (۱۳۹۴) همسو می‌باشد. وی در پژوهشی به این نتیجه مشارکت والدین در انجام و فعالیت‌های پژوهشی معلمان نقش دارد. مشارکت والدین در آموزش فرزندان خود از پایه‌های بنیادین توسعه آموزش هستند، توجه به این که درس پژوهی در نتیجه فعالیت‌های مشارکت مدارانه والدین و مدرسه است، همکاری این دو در امور درس پژوهی بیش از پیش ضرورت دارد، مشارکت والدین در درس پژوهی برای تحقق بهینه درس پژوهی جهت حل مسائل آموزشی، همواره لازم و ضروری است (میرکمالی، ۱۳۹۴). درس پژوهی همواره مبتنی بر تفکر گروهی است، تفکر گروهی جز با مشارکت همگان و نیز والدین دانش‌آموزان تحقق نمی‌یابد. تفکر گروهی به این معنی است که همه کسانی که می‌توانند در عرصه‌هایی چون کمک فکری، پرداخت مالی، یا عرصه علمی فعالیت کنند به یاری و همکاری طلبیده می‌شوند (جهانیان، ۱۳۸۹).

مشارکت والدین در درس پژوهی ممکن است يك بعدی و یا چند بعدی باشد (جهانیان، ۱۳۹۴). در این نوع مشارکت در درس پژوهی يك بعد از مشارکت مطرح است، مثل كمك‌های مالی. در چنین شرایطی وقتی که كمك مالی ارائه می‌شود، هم از نظر مشارکت‌کننده و هم از نظر مشارکت‌جو، کار تمام شده تلقی می‌شود. این نوع مشارکت عام یا خودیاری است. مثل كمك مالی به مدرسه یا انجام برخی از کارهای عمرانی آن و سپردن بقیه مسائل به مسئولان آموزش و پرورش. مشارکت‌کننده در تصمیم‌گیری و سهیم شدن در برنامه ریزی و اجرا و دیگر فرایندهای آموزشی دخالت‌چندانی ندارد. مشارکت تک بعدی ممکن است آگاهانه یا ناآگاهانه باشد. آگاهانه به این معنا که كمك‌کننده مالی می‌داند که آموزش و پرورش برای درس پژوهی نیاز به كمك دارد در نتیجه به یاری آن می‌شتابد. ناآگاهانه به این معنا که مشارکت‌کننده نه از روی درک اهمیت آموزش و پرورش، بلکه با انگیزه‌های گوناگون به طور مقطعی دست به این کار می‌زند (متین، ۱۳۹۴).

در مشارکت چند بعدی والدین در درس پژوهی، عرصه‌های گوناگون مادی و مالی و مشارکت‌کنندگان فعال می‌شوند، مثل مشارکت فکری و مالی برای انجام درس پژوهی. مشارکت‌کنندگان فکری برای بالا بردن توانایی‌های علمی و عملی دانش‌آموزان و معلمان و دست‌اندرکاران با نهادهای آموزشی جهت اجرای درس پژوهی پیوند گسترده برقرار می‌کنند و در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و اجرا و به طور کلی در فرایندهای آموزشی و پرورشی درس پژوهی مشارکت می‌کنند. در این مشارکت، آگاهی و شناخت، بنیاد مشارکت را تشکیل می‌دهد (میرکمالی، ۱۳۹۴).

یافته تحقیق نشان داد بین تسهیلات فیزیکی مدرسه با فعالیت درس پژوهی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد و مطابق نتایج تحلیل رگرسیون تسهیلات فیزیکی مدرسه می‌تواند به گونه‌ای معنی‌دار فعالیت درس پژوهی معلمان را پیش‌بینی کند. این یافته با نتایج پژوهش خاکباز و همکاران (۱۳۸۷) و سرکارانی (۱۳۸۷) همسو می‌باشد آنان در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که از نظر زمانی و مکانی و امکانات در مدارس مشکلاتی وجود دارد که این مشکلات گریبانگیر درس پژوهی نیز می‌شود. همچنین این یافته با نتایج تحقیق سبحانی (۱۳۹۵) همسو می‌باشد. سبحانی (۱۳۹۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که تجهیزات فیزیکی از جمله ملزومات اجرای درس پژوهی است، اما در اختیار معلمان قرار نمی‌گیرد.

جهت انجام درس پژوهی باید مکانی همچون کلاس درس و یا سالن آموزشی در اختیار

معلمان قرار گیرد تا در آن جا به انجام درس پژوهی پردازند زیرا استفاده از کلاس های دیگر موجب بی نظمی در برگزاری کلاس های معمول درسی و نارضایتی والدین و مدیران و خود دانش آموزان می شود (پری و لوئیس، ۲۰۰۶). همچنین باید زمان جداگانه ای برای انجام درس پژوهی لحاظ شود تا معلمان مجبور نباشد از وقت آموزشی استفاده نکنند که این امر موجب به عقب افتادن درس دانش آموزان و بی نظمی در کلاس های درسی می شود و نیز باید بودجه ای برای انجام درس پژوهی اختصاص داده شود و هزینه هایی که توسط معلم خرج می شود نیز به آنها باز گردانده شود. این امر هم موجب رغبت معلمان برای انجام درس پژوهی می شود و اجرای آن را تسهیل می کند همچنین باید وسایل کمک آموزشی و امکانات و تجهیزاتی همچون پروژکتور، کامپیوتر، دوربین فیلم برداری و ... در اختیار معلمان قرار گیرد تا آنها مجبور نباشند خود این تجهیزات را فراهم نمایند (واتانابه، ۲۰۰۲). لذا باید به اختصاص بودجه لازم، وقت کافی، تجهیزات آموزشی مناسب برای انجام درس پژوهی پرداخت و اتاق و کلاسی مختص درس پژوهی در مدارس ایجاد کرد و در اختیار معلمان قرار داد و معلم جایگزینی بکار گرفت تا در زمان اجرای درس پژوهی جایگزین معلم اصلی شود (سرکارانی، ۱۳۸۹).

پژوهش حاضر در فرایند انجام خود با دو محدودیت مواجه بود یکی اینکه ابزار جمع آوری داده ها از طریق پرسشنامه های خود گزارشی بود که در این نوع ابزارها، همیشه این امکان وجود دارد که آزمودنی ها پاسخ های غیر واقعی یا تحریف شده بدهند. دیگر اینکه برخی معلمان تجربه انجام درس پژوهی را نداشتند، لذا در برخی مواقع لازم بود تا قبل از اجرای پرسشنامه از وجود تجربه درس پژوهی اطلاع حاصل می شد که این امر انتخاب نمونه را با دشواری مواجه می کرد. علیرغم این یافته ها و محدودیت های پژوهشی پیشنهاد می گردد از آنجا که:

- یافته های تحقیق نشان داد که صلاحیت حرفه ای معلمان در فعالیت درس پژوهی آنان تاثیر دارد، لذا پیشنهاد می شود، کلاس های آموزشی برای آموزش درس پژوهی به معلمان تشکیل شده و کتابچه های راهنما در زمینه درس پژوهی تدوین شده و در اختیار معلمان قرار گیرد.
- یافته های تحقیق نشان داد که تعامل معلمان با کارکنان و مدیریت در فعالیت درس پژوهی معلمان نقش دارد، لذا پیشنهاد می شود جلسات مدیران و معلمان در زمینه درس پژوهی به صورت مشترک تشکیل شده و تقسیم وظیفه در زمینه انجام وظایف درس پژوهی بین معلمان و مدیران صورت گیرد.
- یافته های تحقیق نشان داد که تعامل معلمان با یکدیگر بر فعالیت درس پژوهی معلمان

نقش دارد، لذا پیشنهاد می‌شود مرکز یا سایت درس پژوهی برای همکاری معلمان به یکدیگر و به اشتراک گذاری مراحل و نتایج درس پژوهی‌های موفق طراحی شود.

- یافته‌های تحقیق نشان داد که مشارکت والدین در فعالیت‌های مدرسه بر فعالیت درس پژوهی معلمان نقش دارد، لذا پیشنهاد می‌شود جلسات هم‌اندیشی بین معلمان و والدین در زمینه درس پژوهی، اهداف و ضرورت آن برگزار شود.
- یافته‌های تحقیق نشان داد که تسهیلات فیزیکی مدرسه بر فعالیت درس پژوهی معلمان نقش دارد، لذا پیشنهاد می‌شود با اختصاص بودجه‌ای جداگانه برای درس پژوهی در مدارس، امکانات و تجهیزات مورد نیاز در اختیار مدارس و معلمان قرار گیرند.

منابع

استیپانک، م. (1389)، درس پژوهی راهنمایی عملی برای مدیران و معلمان، ترجمه رضا سساک و داریوش مدنی، تهران: حکمت علوی.

استیگلر، جیمز و هیبرت، جیمز (1384)، شکاف آموزشی: بهترین ایده‌ها از معلمان جهان برای بهبود آموزش در کلاس درس، ترجمه محمد رضا سرکار آرنی و علیرضا مقدم، تهران: انتشارات مدرسه چاپ دوم.

بختیاری، ابولفضل و ایرانی، یوسف (1386)، پژوهش عملی یا اقدام پژوهی. تهران: لوح زرین، چاپ سوم.

خاکباز، عظیمه؛ فدایی، محمد رضا؛ موسی پور، نعمت‌الله (1387)، تاثیر درس پژوهی بر توسعه حرفه‌ای معلمان، فصلنامه تعلیم و تربیت، 94: 146-123.

دهقان پور، آزاده؛ پارسا، عبدالله و مهرعلیزاده، یداله (1394)، رابطه بین اندازه مدرسه، فرهنگ مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس راهنمایی و متوسطه دخترانه دولتی شهر اهواز، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، 6(1): 98-67.

سساک، رضا (۱۳۸۸)، درس پژوهی الگویی برای توسعه دانش حرفه‌ای در مدرسه، رشد مدیریت مدرسه، 6 (51): 116-103.

سیحانی، راضیه (1395)، بررسی تجارب دبیران ناحیه 5 تبریز از درس پژوهشی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز.

سرکارانی، محمدرضا (1389)، درس پژوهی الگویی برای بهسازی گفتمان ریاضی در کلاس درس: مطالعه

- موردی درس ریاضی دبیرستان فوکی شیما، فصلنامه تعلیم و تربیت، 1(105): 61-35.
- سلیمانی، اسماعیل و احمدی، حسن (1396)، شناسایی موانع موجود برای اجرای درس پژوهی: مطالعه موردی مدارس ابتدایی آموزش و پرورش شهر اردبیل، فصلنامه علمی پژوهشی تدریس پژوهی، 5(1): 85-68.
- شعبانی، حسن (1385)، مهارت‌های آموزشی روش‌ها و فنون تدریس، تهران: انتشارات سمت.
- مقیم، معصومه (1395)، بررسی عوامل موثر جهت اجرای اثربخش درس پژوهی در راستای توسعه حرفه‌ای معلمان (با محوریت نقش معلم)، دومین همایش ملی تربیت معلم اصفهان، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه اصفهان.
- Cajkler, W. Wood, P. Norton, J. Pedder, D & Xu, H. (2015). Teacher perspectives about lesson study in secondary school departments: a collaborative vehicle for professional learning and practice development. *Research Papers in Education*, 30:2, 192-213.
- Coenders, F & Nellie Verhoef, N. (2018). *Lesson Study: professional development (PD) for beginning and experienced teachers*. Professional Development in Education. DOI: 10.1080/19415257.2018.1430050.
- Dodge, H. (2010). Book review: Shaping School culture: pitfalls, paradoxes, & promise (Deal & Peterson, (2009). *Journal of Education Administration*. 48 (2): 278-280.
- Ebaegu, M & Stephens, M. (2014). Why Lesson Study Works in Japan: A Cultural Perspective. *Journal of Science and Mathematics Education in Southeast Asia*. 36(2): 199-206.
- Fernandez, C., & Yoshida, M. (2004), Lesson Study: A Japanese Approach to Improving Teaching and Teacher Education. 19: 171-185
- Isoda, M (2010). Lesson Study: Problem Solving Approaches in Mathematics Education as a Japanese Experience, *International Conference on Mathematics Education Research*, 8: 27-17.
- Lewis, C., & Hurd, J. (2011), *Lesson Study step by step: How teacher learning communities improve instruction*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Lewis, C.C., Perry, R., & Murata, A. (2006), How Should Research Contribute to Instructional Improvement? The Case of Lesson Study. *Educational Researcher*, 35(3). pp. 3-14.
- Nishio, M & Kenichi, K. (2012.). Lesson Study in Bolivia and the Transformation of Teachers. *International Journal for Educational Media and Technology*. 6(1):69-75.
- Salfi, N. A., & Saeed, M. (2007). Relationship among school size, school culture and student achievement at secondary level in Pakistan. *International Journal of Educa-*

tional Management. 2 (1): 606-620.

- Sarkar Arani, M.R. , Keisuke, F & Lassegard, J(2010). "Lesson Study" as Professional Culture in Japanese Schools: An Historical Perspective on Elementary Classroom Practices. *Japan Review*. 22: 171-200.
- Watanabe, T. (2001) Anticipating Children's Thinking: A Japanese Approach to Instruction. *Dialogues in Mathematics Education*. available: www.nctm.org.
- Yoshida, M. (1999), Lesson Study (*Jugyou Kenkyuu*) in Elementary School Mathematics in Japan: A Case Study, Paper Presented at *the American Educational Research Association*, Montreal, Canada.